

ANDRZEJ OLEJNICZAK

(Akademia Wojsk Lądowych; Oddziałowe Biuro Badań Historycznych
IPN we Wrocławiu)

Oficerowie – Polacy w Pułku Irlandzkim armii napoleońskiej w latach 1806–1815

Mogłoby się wydawać, że historia wojen napoleońskich jest już powszechnie znana i niewiele nowych odkryć jest w stanie to zmienić. Nic bardziej mylnego, ponieważ w przepastnych archiwach w Europie jest jeszcze wiele nieznanymi materiałami, które odkrywane są zupełnie przypadkowo i inspirują badaczy do dalszej pracy. Polski wysiłek zbrojny podczas epopei napoleońskiej także doczekał się szeregu opracowań naukowych i popularnych. Znane są – klasyczne już – prace Mariana Kukiela, Bronisława Gembarzewskiego, Stanisława Kirkora czy wydawnictwa albumowe poświęcone Armii Księstwa Warszawskiego, a także oddziałom złożonym z Polaków w służbie francuskiej, autorstwa Ryszarda Morawskiego i współpracujących w przygotowaniu poszczególnych tomów Sławomira Leśniewskiego, Andrzeja Nieuważnego i Andrzeja Dusiewicza¹. Niestety, niewiele jest informacji na temat Polaków biorących udział w wojnach napoleońskich, lecz służących pod innymi sztandarami niż polskie. Oczywiście można powiedzieć, że Legiony Dąbrowskiego, Legie Naddunajska i Nadwiślańska czy 1 Pułk Szwoleżerów-Lansjerów Gwardii Cesarskiej nie wchodziły w skład wojsk polskich, lecz większość stanu osobowego, w tym kadre dowódczą, stanowili w nich Polacy i doczekały się one monografii swoich dziejów. Nie w tym jednakże jest problem.

---

¹ M. Kukiel, *Dzieje oręża polskiego w epoce napoleońskiej 1795–1815*, wyd. 2, Poznań 1912; B. Gembarzewski, *Wojsko Polskie. Księstwo Warszawskie 1807–1814*, wyd. 2, Warszawa–Kraków 1912; S. Kirkor, *Legia Nadwiślańska 1808–1814*, Londyn 1981; S. Leśniewski, R. Morawski, *Wojsko polskie w służbie Napoleona. Legia Nadwiślańska. Lansjerzy Nadwiślańscy*, Warszawa 2008; R. Morawski, A. Nieuważny, *Wojsko Polskie w służbie Napoleona. Gwardia: szwoleżerowie, Tatarzy, eklererzy, grenadierzy*, Warszawa 2008; R. Morawski, A. Dusiewicz, *Wojsko Polskie w służbie Napoleona. Legiony Polskie we Włoszech. Legia Naddunajska. Legia Polsko-Włoska. Legia Północna*, Warszawa 2010.

Duże jednostki i oddziały, złożone w większości z naszych rodaków, faktycznie mają swoje monografie², ale służba w armii francuskiej rozrzuconych po wielu pułkach Polaków już podobnych opracowań nie posiada. Pośrednio o Polakach z innych niż polskie formacje armii napoleońskiej wspomina Kirkor w swojej pracy opisującej losy Polaków w niewoli brytyjskiej w latach 1803–1814, lecz są to jedynie bardzo krótkie wypisy ze źródeł angielskich³. Próbą zasygnalizowania zagadnienia służby Polaków w jednostkach cudzoziemskich Wielkiej Armii jest poniższy tekst. Dzięki wstępnej kwerendzie w materiałach francuskich udało się stwierdzić, że wielu obywateli z terenów przedrozbiorowej Rzeczypospolitej trafiło w szeregi armii francuskiej, nie służąc w armii Księstwa Warszawskiego czy też oddziałach złożonych z Polaków będących w służbie Napoleona. Byli wśród nich ochotnicy, dezercerzy z armii zaborczych, jeńcy wojenni, ale także poborowi⁴.

Pośród wielu różnych pułków napoleońskiej armii jednym z ciekawszych oddziałów był Pułk Irlandzki, zwany także Legionem Irlandzkim. Jego bezpośrednia historia zaczyna się jeszcze w XVIII w.⁵, gdy Republika Francuska, będąc w stanie wojny z Anglią, zdecydowała się na udzielenie pomocy ruchowi niepodległościowemu w Irlandii. Podczas powstania irlandzkiego, które już chyliło się powoli ku upadkowi, 22 sierpnia 1798 r. nastąpił desant francuski w sile niespełna 2 tys. żołnierzy pod dowództwem gen. bryg. Jeana Josepha Amable Humberta⁶. Choć Francuzi i powstańcy w bitwie pod Castlebar 27 sierpnia 1798 r. zwyciężyli Brytyjczyków, to silna

² Najważniejsze z nich to monumentalna praca Jana Pachoskiego *Legiony Polskie. Prawda i legenda 1794–1807*, t. 1–4, Warszawa 1969–1979; wspomniane wyżej dzieło S. Kirkora *Legia Nadwiślańska...*, oraz opracowanie R. Bieleckiego *Szwolężerowie Gwardii*, Warszawa 1996.

³ S. Kirkor, *Polacy w niewoli angielskiej w latach 1803–1814*, Kraków 1981. Często w cytowanych przez autora angielskich zapisach archiwalnych są błędy i zniekształcenia nazwisk, dotyczy to m.in. oficera Pułku Irlandzkiego Józefa Leonarda Kozłowskiego, którego nazwisko zapisano jako Józef Leon Rowłoski i w takiej formie przytacza je Kirkor; zob. *ibidem*, s. 103–104.

⁴ Wstępna kwerenda w materiałach archiwalnych ujawniła polskich żołnierzy w często dość egzotycznych formacjach wojskowych nie tylko *sensu stricto* francuskich, ale np. hiszpańskich króla Józefa Bonaparte. Wśród żołnierzy Pułku Woltyżerów Gwardii Królewskiej wymienionego władcy, czy Pułku Szwolężerów Gwardii króla Józefa, służyło co najmniej kilkunastu Polaków, głównie weteranów Legionów Dąbrowskiego; zob. Service Historique de la Défense w Château de Vincennes (dalej: SHD), Garde Impériale, 20 Yc 214, Régiment de voltigeurs de la garde royale d'Espagne, 1er octobre 1806 – 25 novembre 1813, b.m., b.d., s. 35, np. wpisany pod nr. 205 Aleksander Kolinda; 20 Yc 215, Cheveau-légers de la garde royale d'Espagne, 1808–1814, b.m., b.d., s. 13, np. wpisany pod nr. 61 Szymon Jaskiewicz.

⁵ W armii królewskiej Francji od 1690 r. istniała Brygada Irlandzka, którą rozwiązano w 1792 r. Pewna liczba oficerów tej formacji przeszła do Pułku Irlandzkiego w okresie Cesarstwa.

⁶ D. J. Gahan, *Rebellion! Ireland in 1798*, wyd. 2, Dublin 1998, s. 109–126.

i zdecydowana kontrakcja tych ostatnich spowodowała porażkę powstania. Generał Humbert trafił do niewoli, a jedynie część jego żołnierzy z korpusu ekspedycyjnego powróciła do Francji. Wraz z Francuzami uciekło z kraju wielu aktywnych powstańców, mających nadzieję na ponowne wywołanie zrywu przy większej i lepiej przygotowanej pomocy Francji. W czasie oczekiwania Irlandczyków na sprzyjające warunki dla powstania, we Francji nastąpiły zmiany władzy – powstał Konsulat i później Cesarstwo Francuskie. Jak wiadomo, Napoleon nosił się z zamiarem desantu na Anglię, chciał także wykorzystać zapal Irlandczyków, lecz jego plan z różnych przyczyn nie został zrealizowany. Przebywających we Francji irlandzkich emigrantów należało w jakiś sposób „zagospodarować”. Utworzono więc batalion irlandzki (nazywany także nieco na wyrost Legionem Irlandzkim) teoretycznie już latem 1803 r., lecz aż do grudnia nie ogłoszono tego formalnie. Według planu miał być on zorganizowany na wzór batalionów francuskiej piechoty lekkiej z kompaniami wyborczymi: grenadierską/karabinierską i wołyżerską oraz z 4–5 kompaniami strzeleckimi. Napływ ochotników był dość nieregularny, w pierwszej kolejności stawiali się emigranci przebywający we Francji, co ciekawe, początkowo najwięcej wśród nich było oficerów. Sytuacja tych ochotników nie była najlepsza, organizacja pułku się przeciągała, niektórzy oficerowie mieli poważne kłopoty finansowe. Wyznaczony na dowódcę batalionu adiutant komenderujący⁷ Bernard MacSheehy pisał w lipcu 1804 r. do Ministerstwa Wojny, że według jego obserwacji oficerowie trafiający do oddziału dzielą się na cztery grupy. Pierwszą i najbardziej wartościową stanowili ludzie utalentowani, uczestnicy powstania w 1798 r. i oddani patrioci, drugą Irlandczycy urodzeni we Francji, często byli oficerowie królewskiej Brygady Irlandzkiej, trzecią z kolei tacy, którzy dostali się do Francji w wyniku różnych wydarzeń, w tym aresztanci i byli jeńcy wojenni. Ostatnią grupę tworzyli osobnicy, którzy uciekli z Anglii czy Irlandii w obawie przed karami za spekulacje, złe zachowanie, bankructwo, mordercy i inni przestępcy⁸. MacSheehy wyraził również swoją opinię co do przydatności poszczególnych grup. Do wcielenia zakwalifikował jedynie przedstawicieli dwóch pierwszych i niektóre osoby z trzeciej grupy, natomiast wszystkich ludzi z czwartej – według jego opinii – powinno się natychmiast usunąć. Oficer zakładał, że mogą oni w przyszłości skompromitować oddział, a to na pewno nie pomoże w dalszym rozwoju jednostki. Pierwszą grupę oficerów irlandzkich stanowiło 46 ludzi, z których w styczniu

⁷ Franc. *Adjudant-commandant* – stopień nieposiadający polskiego odpowiednika, pośredni pomiędzy pułkownikiem a generałem brygady. Adiutant komenderujący zajmował się m.in. sprawami rozpoznania, marszów, kwaterunkami i zaopatrzeniem, często sprawował funkcję szefa sztabu dywizji bądź korpusu; zob. A. Pigeard, *Dictionnaire de la Grande Armée*, Paris 2002, s. 12–13.

⁸ J. G. Gallaher, *Napoleon's Irish Legion*, Carbondale 1993, s. 33.

1804 r. zapisano: 13 jako kapitanów, 16 poruczników i 17 podporuczników⁹. Ponadto było jeszcze kilku oficerów nadliczbowych i podoficerów. 11 października 1804 r., po dziesięciu miesiącach od formalnego powołania, w legione było już 66 oficerów, lecz jedynie 22 podoficerów i szeregowców. Wśród tych pierwszych najmłodszy miał 19 lat, najstarszy zaś 63 lata. Około 55% oficerów było w wieku pomiędzy 30 a 39 lat¹⁰.

Założeniem władz i samych emigrantów była organizacja oddziału narodowego, złożonego wyłącznie z Irlandczyków lub Francuzów pochodzenia irlandzkiego, jednak rzeczywistość była zupełnie inna i aby utrzymać jednostkę, wcielano do niej ludzi wielu narodowości. Początkowo dowództwo francuskie wydało odpowiednie zalecenia, aby umożliwić i ułatwić rekrutację żołnierzy – Irlandczyków spośród angielskich jeńców wojennych oraz Irlandczyków z wojsk hanowerskich. Dotyczyło to również oficerów i samego dowódcy oddziału. Jednakże wobec ogromnych osobistych animozji, sporów i kłótni wśród irlandzkich oficerów, wojskowe władze francuskie zdecydowały się w czerwcu 1804 r. rekomendować na stanowisko dowódcy batalionu irlandzkiego Włocha, szefa batalionu¹¹, Antoine’a Petrezzolego. Nowy dowódca miał załagodzić sytuację, ponieważ nie był zaangażowany w spory polityczne Irlandczyków. Człowiek ten, oficer o świetnej opinii i kwalifikacjach, przez najbliższych kilka lat dowodził batalionem oraz szkolił i przygotowywał go do przyszłych walk¹².

Rok 1805 nie zmienił zbyt wiele w strukturze oddziału – nadal oficerowie dominowali liczebnie nad prostymi żołnierzami. Wydaje się, że ten fakt był decydujący w niewzięciu udziału przez Pułk Irlandzki w wojnie z Austrią w 1805 r. Jednostka stacjonowała wówczas w miejscowości Quimper w Bretanii nieopodal wybrzeża Atlantyku. Marazm i stagnacja życia w niewielkim mieście garnizonowym powodowały dymisje wśród oficerów irlandzkich.

⁹ Niestety w zachowanych dokumentach dotyczących Polaków służących w Pułku Irlandzkim nie odnalazłem dokładanych informacji odnośnie do klas poszczególnych stopni wojskowych w jakich nasi rodacy pełnili służbę.

¹⁰ J. G. Gallaher, *Napoleon's Irish...*, s. 34.

¹¹ Franc. *Chef de bataillon* – stopień wprowadzony do armii francuskiej już w 1774 r. dla dowodzących batalionami w pułkach piechoty a później także dla szefów szwadronów w kawalerii. Stopień ten oficjalnie zastąpiono stopniem majora w 1803 r., lecz w praktyce używano go jeszcze przez wiele lat; zob. A. Pigeard, *Dictionnaire...*, s. 149–150.

¹² Niejednokrotnie wśród oficerów pochodzenia irlandzkiego dochodziło do pojedynków inspirowanych różnicami w poglądach politycznych i pochodzeniem. Głośna była sprawa dwóch kapitanów: Johna Sweeny’ego i Thomasa Corbeta, w której poszło o odmowę złożenia przysięgi wierności Cesarzowi przez Sweeny’ego. Corbet upublicznił ten fakt, doszło do bójki a następnie pojedynku, podczas którego Corbet został śmiertelnie ranny; zob. J. G. Gallaher, *Napoleon's Irish...*, s. 48–58; zob. też: G. C. Dempsey, *U boku Napoleona. Jednostki cudzoziemskie w armii francuskiej w czasach Konsulatu i Cesarstwa 1799–1814*, tłum. K. Bażyńska-Chojnacka, P. Chojnacki, Warszawa 2005, s. 212.

Jedyną rozrywką było konwojowanie rekrutów w głąb kraju i niewielka potyczka z małym oddziałem angielskim z okrętu blokującego wybrzeże Francji w tym rejonie. Stan ten doprowadził oficerów do napisania listu do Napoleona z prośbą o zmianę zadań na typowo wojskowe. W przededniu wojny z Prusami Irlandczycy przypomnieli Cesarzowi o swoim istnieniu, lecz w związku z niegotowością pułku do wzięcia udziału w kampanii, ze względu na stan i skład oddziału, decyzja się nieco przeciągnęła. Wydarzenia z jesieni 1806 r. i zwycięstwo Napoleona nad Prusami zmieniły sytuację jednostki. Napoleon wezwał Pułk Irlandzki do Moguncji i tam polecił wcielić w jego szeregi jeńców pruskich w liczbie 1,2–1,8 tys. żołnierzy. Według utrwalonej opinii większość z nich mieli stanowić Polacy – czy jednak było ich aż tak wielu? Tezę o przeważającej liczbie Polaków podtrzymują autorzy opracowań dotyczących Pułku Irlandzkiego, cieszy się ona także dużą popularnością wśród współczesnych pasjonatów epoki napoleońskiej¹³. John G. Gallaher powołuje się na jeden z raportów mówiący o sile regimentu w liczbie 1,2 tys. ludzi w lutym 1807 r. Jak się wydaje nie jest to jednak informacja o narodowości żołnierzy, a jedynie dane o liczebności¹⁴. Jedynym odnalezionym dotychczas bezpośrednim źródłem, które mówi o liczbie aż 1,8 tys. naszych rodaków wcielonych do pułku, jest krótka historia regimentu spisana przez płk. Williama Lawlessa 10 sierpnia 1811 r.¹⁵ Poza wymienionym dokumentem jest jeszcze podobna w formie wzmianka w krótkiej historii Legionu Irlandzkiego, zamieszczona

---

¹³ O 1,5 tys. jeńców pruskich, wśród których było wielu Polaków, a także sporo Irlandczyków – byłych jeńców z powstania 1798 r. oddanych królowi pruskiemu przez Brytyjczyków i pracujących w kopalniach na Górnym Śląsku – wcielonych następnie do armii pruskiej w 1806 r.; zob. G. C. Dempsey, *U boku Napoleona...*, s. 213. Irlandzkie publikacje podają liczbę 1,5 lub 1,8 tys. wcielonych, np.: F. Forde, *Napoleon's Irish Legion*, „An Cosantoir. The Irish Defence Journal” 1974 (March), s. 71; B. Clark, *Napoleon's Irish Legion, 1803–15. The historical record*, „The Irish Sword. The Journal of the Military History Society of Ireland” 1976 (Summer), t. XII, nr 48, s. 168; Th. Bartlett, *Last flight of the Wild Geese? Bonaparte's Irish Legion, 1803–15* [w:] *Irish Communities in Early-Modern Europe*, red. T. O'Connor, M. A. Lyons, Dublin 2006, s. 162; N. Dunne-Lynch, *The Irish Legion of Napoleon, 1803–15* [w:] *Franco-Irish Military Connections, 1590–1945*, red. N. Genet-Rouffiac, D. Murphy, Dublin 2009, s. 192. Dowódca batalionu irlandzkiego w 1807 r., szef batalionu Petrezzoli, w piśmie do ministra wojny z 14 VII 1807 r. dotyczącym obsady stanowisk oficerskich wspomina, że 28 XII 1806 r. do jednostki trafiło 1,4 tys. rekrutów, których trzeba było umundurować i wyposażać. Nie pada tam jednak żadne określenie dotyczące narodowości wcielonych; zob. SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 14, [Antoine] Petrezzoli, Chef de Bataillon, membre de la legion d'honneur, Commandant le Bataillon Irlandais à Son Altesse Sérénissime Le Prince Ministre de la Guerre, Anvers 14 VII 1807 r., b.p.

¹⁴ J. G. Gallaher natomiast, powołując się na dokument raportu do ministra wojny z 10 II 1807 r., ustalił że liczba wcielonych do pułku Irlandczyków i Polaków wyniosła 1,2 tys. ludzi; *idem*, *Napoleon's Irish...*, s. 238, przyp. 102.

¹⁵ SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 14, Notes sur Régiment Irlandais, Paryż 10 VIII 1811 r., b.p.

na początku jednej z ksiąg kontrolnych żołnierzy pułku¹⁶. Poza nimi brak jest jakichkolwiek innych znanych dokumentów archiwalnych potwierdzających ten fakt. Możliwe, że jeszcze nie zostały odnalezione. Nie sposób ustalić, skąd wzięła się taka informacja, którą powielają również pamiętniki Milesa Byrne'a, byłego oficera Pułku Irlandzkiego. Jednakże zostały one wydane dopiero w 1863 r. pośmiertnie przez żonę i prawdopodobnie bazują na ustnym przekazie męża¹⁷. Analizując informację o rzekomym wcieleniu aż 1,8 tys. ludzi, wydawać by się mogło, że pułk osiągnął dzięki temu od dawna oczekiwaną gotowość bojową i mógł wystawić 3 bataliony. Tak się jednak nie stało. Napoleon w lutym 1807 r. wysłał „batalion” irlandzki do obozu w Boulogne, a następnie do Antwerpii, czyli ponownie do służby w obronie wybrzeża. Stamtąd batalion trafił na wyspę Walcheren, do obrony ujścia rzeki Skaldy. Pod koniec 1807 r. z pewnej nadwyżki żołnierzy utworzono batalion marszowy, który oddano pod dowództwo kpt. Louisa Lacy'ego i skierowano do Hiszpanii, której granicę przeszedł on wraz z korpusem marszałka Bon Adrien Jeannot de Moncey'a w styczniu 1808 r.¹⁸ Tak więc, mimo zamiarów utworzenia regularnego Pułku Irlandzkiego, gdy nadarzyła się ku temu okazja, oddział podzielono, a jego jedyne dwa bataliony wysłano do Hiszpanii i Holandii. Liczba batalionów przeczy tezie o 1,8 tys. jeńców z 1806 r. wcielonych do regimentu, jednostka bowiem miałaby wówczas ponad 2 tys. ludzi i mogłaby uczestniczyć w walkach jako pełnoprawny pułk.

Już 1 marca 1807 r., po decyzji ministra wojny z 27 lutego, w batalionie irlandzkim na wyspie Walcheren pojawił się pierwszy oficer Polak – kapitan Józef Leonard Kozłowski¹⁹. Został przydzielony do sztabu jednostki

¹⁶ SHD, Troupes Auxiliaires, 23 YC 202, 3e Régiment Étranger ci-devant Irlandais, du 21 août 1809 au 7 mai 1810, b.m., b.d., b.p.

¹⁷ *Memoirs of Miles Byrne, chef de bataillon in the Service of France*, red. His Widow, t. 2, Paris–New York 1863, s. 40.

¹⁸ W tym miejscu pojawia się ponownie niewiarygodna liczba 1,5 tys. ludzi nadliczbowych – to prawie dwa etatowe ówczesne bataliony – nie wydaje się, aby tak dużą formację wysłano pod komendą jedynie kapitana. Późniejsze wydarzenia świadczą jednak o brakach kadrowych, a nie nadwyżkach. Gdyby istotnie posiadano tak wysoką nadwyżkę, to zgodnie z dekretem cesarskim o organizacji regimentu irlandzkiego powinny zostać utworzone poza istniejącym batalionem dwa kolejne, a nie jedynie batalion marszowy. Informacja o nadwyżce zob. G. C. Dempsey, *U boku Napoleona...*, s. 215.

¹⁹ Józef Leonard Kozłowski (ur. 19 III 1779 r. we Lwowie – zm. 12 VI 1838 r.). Prawdopodobnie walczył podczas powstania kościuszkowskiego w szeregach milicji krakowskiej, następnie służył we Francji jako ochotnik w 7 Pułku Dragonów. W Legionach Polskich był ppor. I batalionu I Legii. Walczył pod Novi, gdzie dostał się do niewoli. Później służył w Legii Włoskiej w I batalionie, walczył pod Peschierą i Porto Ferrajo. Następnie po reorganizacji od 1801 r. był w szeregach 1 Półbrygady Liniowej Polskiej. Walczył pod Castel Franco, od 20 X 1805 r. był w sztabie marsz. André Massény. Uzupełniając ustalenia S. Kirkora i J. Pachonńskiego, należy stwierdzić, że następnie Józef Kozłowski w randze porucznika pełnił służbę w sztabie

jako adiutant major²⁰. Niestety, nie od razu objął swoje obowiązki, ponieważ dotychczasowy oficer pochodzenia irlandzkiego nie chciał zwolnić stanowiska. Także ówczesny dowódca pułku, szef batalionu Petrezzoli, nie znając Kozłowskiego, wyraził opinię, że nie jest to dobry wybór i na to stanowisko powinno się raczej wyznaczyć Francuza²¹. Wydaje się, że Kozłowski w połowie 1808 r. był już jednak w sztabie na ww. stanowisku, ponieważ znana jest informacja o tym, że 13 lipca 1808 r. powrócił on z rekrutacji do sztabu jako kapitan adiutant major²². Wraz z upływem czasu zmieniła się opinia o kapitanie Kozłowskim – był określany jako bardzo dobry i sumienny oficer, który włada kilkoma językami. Kozłowski mówił po francusku, włosku, niemiecku i oczywiście po polsku²³.

Ze służbą w Pułku Irlandzkim Józefa Kozłowskiego wiąże się jeszcze jedna nieprzyjemna sytuacja. Pomimo swoich niewątpliwych kwalifikacji, znajomości języków i ogromnego doświadczenia bojowego, jego kariera w pułku nie była łatwa i kolejne mianowania na funkcje czy stanowiska (czasowo pełnił nawet funkcję dowódcy kompanii karabinierskiej) spotykały się z oporem, a nawet protestami oficerów pochodzenia irlandzkiego. W marcu

---

marsz. François Christophe'a Kellermanna, rozkazem ministra wojny z 22 II 1807 r. przeniesiony został do Pułku Irlandzkiego wraz z awansem na stopień kapitana. Walczył z desantem angielskim na wyspie Walcheren w dniach 29 VII – 1 VIII 1809 r., został tam ranny i wzięty do niewoli brytyjskiej. Został jednak zwolniony i wrócił do Antwerpii. W październiku 1809 r. przebywał w Paryżu, tam napisał do ministra wojny prośbę o przeniesienie do pułku szwoleżerów gwardii lub w randze szefa batalionu do pułku polskiego formującego się w Augsburgu (chodzi o tzw. II Legię Nadwiślańską – LN, późniejszy 4 Pułk Piechoty LN). Nie spełniono jego prośb, więc poprosił o dymisję i ją otrzymał 6 VI 1810 r. Ponownie znalazł się w wojsku, tym razem Księstwa Warszawskiego w 1812 r. w randze podpułkownika, został szefem sztabu gen. Romualda Giedroycia na Litwie. W październiku 1812 r. mianowany został majorem 17 Pułku Ułanów płk. Michała Tyszkiewicza i podczas jego choroby faktycznie dowodził pułkiem do stycznia 1813 r. Pod dowództwem marsz. Louisa Nicolasa Davouta walczył wraz z 17 p. uł. pod Bremą i Hamburgiem, został następnie internowany w Danii. Wrócił na urlop do Galicji w sierpniu 1814 r. Brał udział w powstaniu listopadowym; zob. J. Pachoński, *Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich 1796–1807*, Kraków 2003, s. 153. Uzupełnienia biogramu wg SHD, Dossiers d'officiers, 2 Ye 2131, Kozłowski Joseph Leonard, b.p.

²⁰ Franc. *adiutant-major* – funkcja sztabowa w pułku piechoty lekkiej lub liniowej. W sztabie pułku mógł ją sprawować oficer w stopniu kapitana, natomiast w sztabach batalionów podporucznicy i porucznicy. Kapitan adiutant major zajmował się w pułku wszystkimi sprawami wojskowymi poza administracją; zob. A. Pigeard, *Dictionnaire...*, s. 13–14.

²¹ J. G. Gallaher, *Napoleon's Irish...*, s. 82.

²² SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 14, Infanterie légère. 1 Bataillon Irlandais. Relevé des mutations éprouvée par MM le officier depuis le 1er Mai 1807 jusque 31 Août 1808, b.m., b.d., b.p.

²³ *Ibidem*, Bataillon Irlandais. Contrôle Nominatif de M.M. les officiers du dit Bataillon avec les Notes du Commandant du Corps sur Leur Instruction, Leur Moralité et les Langues que Chacun d'eux Parle, Middelbourg 9 XII 1807 r., b.p.

1809 r. kapitan Kozłowski został powołany do Rady Administracyjnej regimentu, co wywołało sprzeciw dwóch Irlandczyków, kapitanów Williama Dowdalla i Williama Barkera. Wystosowali oni notę protestacyjną, którą przesłano do Ministerstwa Wojny. Protest kapitanów spowodowany był odrzuceniem kandydatury innego kapitana pochodzenia irlandzkiego, Patricka Macanna, który według szefa batalionu Petrezzolego nie znał francuskiego bądź mówił słabo, co dyskwalifikowało go do pełnienia funkcji w Radzie pułku. Również odpowiedzialny za ten teren (Vlissingen) podinspektor przeglądów Pierre Delahais wystosował pismo do Dyrekcji Przeglądów w Paryżu, potwierdzające słowa Petrezzolego i poświadczające kwalifikacje i wybór Kozłowskiego. Nazwał skandalem protest Dowdalla i Barkera. Ostatecznie to Polak został członkiem Rady Administracyjnej pułku²⁴. Służba Kozłowskiego wśród Irlandczyków zakończyła się jednak niedługo później, podczas walk z desantem brytyjskim na wyspę Walcheren. Oficer ten został ranny i wzięty do niewoli przez Brytyjczyków. Długo w niej jednak nie przebywał i po bardzo szybkim zwolnieniu, już we wrześniu ponownie znalazł się w Holandii. Nie wrócił jednak do pułku, złożył prośbę o dymisję i wyjechał do Księstwa Warszawskiego.

Rok 1807 to także próba wcielenia do Legionu Irlandzkiego innych oficerów Polaków. W lutym i marcu trwała wymiana korespondencji pomiędzy dowództwem obozu w Boulogne a Ministerstwem Wojny, w sprawie wcielenia dwóch polskich oficerów, por. Dziubińskiego i ppor. Lipińskiego²⁵ do batalionu irlandzkiego. Jednakże Polacy wyrazili sprzeciw i prosili o przeniesienie na ziemie polskie, więc w maju ministerstwo zadecydowało że por. Dziubiński i ppor. Lipiński zostaną przeniesieni do Legii Północnej. Według informacji o zmianach w batalionie irlandzkim pomiędzy 1 maja 1807 r. a 31 sierpnia 1808 r. obaj wyżej wymienieni oficerowie formalnie byli w batalionie irlandzkim jako oficerowie *à la suite*, lecz z dniem 15 czerwca 1807 r. odeszli do Legii Północnej²⁶.

²⁴ *Ibidem*, Dyrektor Generalny Przeglądów i Konskrypcji do Ministra Wojny z opisem sprawy, Paryż 31 V 1809 r. Do powyższego pisma załączono kopię noty protestacyjnej Dowdalla i Barkera, b.m., b.d., oraz kopię pisma dowódcy batalionu, Flessingue 13 V 1809 r., a także kopię pisma podinspektora przeglądów Delahais'a, Flessingue 17 V 1809 r., b.p.

²⁵ Porucznik Dziubiński to Józef Dziubiński, weteran Legionów z Santo Domingo, lecz w jego przypadku w dokumentach występują rozbieżności co do dat służby, a podanymi w słowniku Pachońskiego. Natomiast ppor. Lipiński to Michał Lipiński, także weteran z Santo Domingo. Po powrocie do Europy przebywał w Châlons-sur-Marne jako urlopowany i po próbie wcielenia do Pułku Irlandzkiego trafił do Legii Północnej, służbę kontynuował następnie w 5 pp Księstwa Warszawskiego. Otrzymał w 1810 r. złoty krzyż *Virtuti Militari*; zob. biogramy obu: J. Pachoński, *Słownik...*, s. 59 (Dziubiński Józef), s. 169 (Lipiński Michał).

²⁶ SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 14, Infanterie légère. 1 Bataillon Irlandais. Relevé des mutations éprouvée par MM le officier depuis le 1er Mai 1807 jusque 31 Août 1808, b.m., b.d., b.p.

W czerwcu 1808 r. pojawił się w Pułku Irlandzkim kolejny Polak, ppor. Jan Zieliński. Według dokumentów zgromadzonych w jego *dossier* oficerskim był on wcześniej żołnierzem II batalionu I Legii gen. Jana Henryka Dąbrowskiego, gdzie dosłużył się stopnia starszego sierżanta (awansowany przez Dąbrowskiego 11 listopada 1800 r.). Odbył kampanie roku I (1792), VII (1799) i VIII (1800), był kilkakrotnie ranny m.in. nad Trebbią. Z powodu odniesionych ran został urlopowany w czerwcu 1802 r. W niejasnych okolicznościach znalazł się on w Pułku Irlandzkim, mimo że w lutym 1807 r. prowadzono starania, by przenieść Zielińskiego z urlopowania do Legii Północnej. Ostatecznie 25 czerwca 1808 r. otrzymał on awans na podporucznika i przeniesienie do Pułku Irlandzkiego. Walczył pod Vlissingen (Walcheren), tam został ponownie ranny, lecz nie trafił do niewoli brytyjskiej²⁷. Charakterystyki mówią, że Zieliński był dobrym żołnierzem i dzięki zasługom otrzymał stopień oficerski, niestety, z powodu braków w wykształceniu nie można było oczekiwać, by był wyróżniającym się oficerem. Pojawiło się także zalecenie, aby w uznaniu zasług przenieść go na emeryturę, lecz wobec braku doświadczonych oficerów służył on jeszcze przez pewien czas, a 18 lutego 1810 r. otrzymał awans na porucznika w IV batalionie²⁸. Według zachowanego dokumentu z wykazem oficerów IV batalionu z 12 sierpnia 1810 r. por. Zieliński był wówczas w 4 kompanii²⁹. Stan zdrowia Zielińskiego uniemożliwił mu jednak dalszą służbę i 31 października 1810 r. został on po raz drugi urlopowany³⁰. Nie upłynęło wiele czasu i por. Jan Zieliński ponownie starał się o powrót do czynnej służby. Jesienią 1812 r. rozpoczął starania o przydział do 2 Pułku Piechoty Legii Nadwiślańskiej, udało mu się to i został przeniesiony rozkazem cesarskim z 8 lutego 1813 r. Niedobory kadrowe w Wielkiej Armii w 1813 r. sprawiły, że por. Zielińskiego przeniesiono dekretem cesarskim z 11 czerwca 1813 r. do francuskiego 140 Pułku Piechoty Liniowej (ppl) w 10 Dywizji Piechoty III Korpusu marsz. Michela Ney. Co ciekawe, sam Zieliński w piśmie do ministra wojny z 12 lutego 1814 r. wymienił bitwy, w których brał udział jako oficer 140 ppl, wśród nich starcia pod Lützen, Budziszynem, Złotoryją i Lipskiem. Czyżby więc dekret cesarski sankcjonował jedynie stan istniejący, czyli służbę Zielińskie-

²⁷ SHD, Dossiers d'officiers, 2 Ye 4193, Zielinski Jean, b.p.

²⁸ SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 14, Regiment Irlandais. 3&4eme Bataillons. Mémoire & Proposition aux Classes d'Officiers, Landau 16 XII 1809 r., b.p.; Fitz-Henry szef II batalionu irlandzkiego w Hiszpanii do ministra wojny, Burgos 22 IV 1809 r., b.p.; Raport Biura Konskrypcji dla ministra wojny, Paryż 15 I 1810 r., b.p. Zob. też *ibidem*, Wypis z dekrétów z 18 II i 4 III 1810 r. o awansach w Pułku Irlandzkim, b.m., b.d., b.p.

²⁹ *Ibidem*, Xh 15, 1er Régiment Irlandais. Contrôle nominative de MM. les Officiers composant les 1er, 4e Bataillon & Dépôt à l'époque du 12. Août 1810, b.m., b.d., b.p.

³⁰ Stopnie wojskowe i urlopowanie potwierdza dokument Ministerstwa Wojny z 16 XI 1812 r., zob. SHD, Dossiers d'officiers, 2 Ye 4193 Zielinski Jean, b.p.

go w 140 ppl już wcześniej? Brak jest innych dokumentów, które mogłyby wyjaśnić tę sytuację. Porucznik Zieliński pod Lipskiem został ranny po raz kolejny (16 października 1813 r.). Udało mu się ewakuować wraz z armią do Francji, gdzie 26 kwietnia 1814 r. poprosił o dymisję i przejście na emeryturę³¹. Tak zakończyła się – według dostępnych dokumentów – historia służby jednego z Polaków, oficerów Pułku Irlandzkiego.

Garść wiadomości o kolejnym Polaku, choć niewątpliwie pochodzenia anglosaskiego, jest z końca roku 1811. Wówczas pojawia się w regimencie por. Jan Eliot, którego wymienia dokument z nominacjami z 13 stycznia 1812 r. oraz dokument z podanym stanem oficerów 3 Cudzoziemskiego Pułku Piechoty z dnia 1 lutego 1812 r., jako porucznika w 1 komp. III batalionu w Bois-le-Duc³². W nieco późniejszym zestawieniu oficerów pułku znajdują się bliższe informacje na temat Eliota. Według zapisu urodził się 20 marca 1782 r. (w innym dokumencie figuruje 3 marca) w Wilnie na Litwie, służbę wojskową rozpoczął zaś 15 sierpnia 1799 r., wstępując w Republice Batawskiej do III batalionu 5 Pułku Strzelców Batawskich. W styczniu 1802 r. zmienił służbę na piechotę morską marynarki batawskiej i wypłynął do holenderskiej kolonii na Przylądku Dobrej Nadziei. Walczył tam z Anglikami i awansował na stopień kaprała w maju 1802 r. Rok później – także w maju – otrzymał awans na starszego sierżanta. Od 13 października 1804 r. był podporucznikiem adiutantem majorem. Brał udział w walkach przeciwko Anglikom w południowej Afryce w latach 1802–1806, odznaczył się tam w bitwie pod Blaauwberg 8 stycznia 1806 r., gdzie holenderscy strzelcy wyborowi skutecznie powstrzymali próbę desantu brytyjskiego³³. W 1806 r. powrócił do Holandii i został przeniesiony w czerwcu do 2 Pułku Holenderskiej Piechoty Lekkiej. Brał udział w kampaniach 1808 r. i 1809 r. w holenderskiej Zelandii, również przeciw Brytyjczykom. Od 6 września 1809 r. służył jako porucznik w 3 Pułku Strzelców Pieszych, a z dniem 10 sierpnia 1810 r. został wcielony wraz z innymi żołnierzami armii holenderskiej do 33 Pułku Piechoty Lekkiej armii francuskiej. Był dowódcą artylerii regimentowej tegoż pułku i stacjonował do grudnia 1811 r. w Szczecinie.

³¹ *Ibidem*. Skierowanie Jana Zielińskiego do III Korpusu potwierdza dokument w zbiorze: SHD, Grande Armée. Correspondance 11 au 20 Juillet 1813, C2 151, Officiers de la Vistule dont S.M. a doué la destination ou feru partie, Wittenberg 11 VII 1813 r., b.p.

³² SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 16a, 3ème Régiment Étranger. Etat Nominatif des officiers Employes dans Le 3ème Bataillon Lors la formation Le 13 Janvier 1812, Bois-le-Duc, 13 I 1812 r., b.p.; 3ème Régiment Étranger. (Cidevant 1er Régiment Irlandais). Tableau présentant les Bataillons Composant Actuellement le 3ème Régiment Étranger les Sujets proposés à son Excellence le Ministre de la Guerre pour Remplir Emplois Vacants, Bois-le-Duc 1 II 1812 r., b.p.

³³ C. Turing Campbell, *British South Africa. A History of the Colony of the Cape of Good Hope from its Conquest 1795 to the Settlement of Albany by the British Emigration of 1819*, London–Cape Town–Port Elisabeth–Johannesburg 1897, s. 14–18.

8 grudnia 1811 r. został przeniesiony do 3 Pułku Cudzoziemskiego. Walczył w 1813 r. przeciw wojskom koalicji w Saksonii i na Śląsku. Był kilkakrotnie ranny, m.in. bardzo ciężko pod Lwówkiem (właściwie było to starcie pod Dębowym Gajem niedaleko Lwówka) 19 sierpnia 1813 r., gdzie otrzymał postrzał i pięć cięć szablą³⁴. Według dodatkowych informacji mówił biegle po polsku, francusku, niemiecku i holendersku. Oceniany był jako dobry oficer, piśmienny, realizujący dokładnie zadania i sumienny w wypełnianiu obowiązków³⁵. Eliot jest wymieniany kilkakrotnie w dokumentach dotyczących jego służby w Pułku Irlandzkim, m.in. zmienił przydział z III batalionu na 2 komp. w I batalionie, przetasowania te dotyczą głównie 1812 r. Kolejne ważne informacje pojawiają się dopiero latem 1813 r., gdy 8 lipca tr. Jan Eliot został awansowany na stopień kapitana. Później pod Lwówkiem 19 sierpnia 1813 r., jak już wspomniano, został ranny i figuruje w pułkowym wykazie strat z kampanii 1813 r.³⁶ Dzięki temu zdarzeniu ocalał z pogromu 17 Dywizji gen. Jacquesa Puthoda i będącego w jej składzie Pułku Irlandzkiego pod Lwówkiem 29 sierpnia 1813 r. Dwa miesiące później, 20 października 1813 r. dowódca 3 Pułku Cudzoziemskiego płk William Lawless w piśmie do ministra wojny wnioskował o odznaczenie kpt. Eliota Legią Honorową wraz z 7 innymi oficerami i podoficerami pułku. Lawless uzasadnił swój wniosek informacją, że żołnierze ci wykazali się bohaterstwem i brawurą, a także wspomniał postawę podczas kampanii³⁷. Niestety, nie znamy dalszych losów propozycji odznaczenia, a w bazie danych odznaczonych Legią Honorową Eliot nie figuruje³⁸. Jedną z ostatnich imiennych informacji na temat Jana Eliota jest lista kontrolna oficerów 3 Pułku Cudzoziemskiego z 1

³⁴ SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 16b, 3ème Régiment Étranger, Etat des Services et Campagnes de Monsieur Eliot Jean né le 20 mars 1782 à Wilna en Lituanie, Capitaine au dit Rég., Lille 8 V 1814 r., b.p. Stan służby kapitana Jana Eliota sporządzono zapewne tuż przed jego odejściem do St. Denis.

³⁵ *Ibidem*, Xh 16a, 3ème Régiment Étranger, 3ème Bataillon. Etat Nominatif de MM. les Officiers du dit Bataillon. D'après la revue passée sur le Terrain à Willemstadt Le 25 Février 1812 Par Le Général de Brigade soussigné, Berg-op-Zoom 29 II 1812 r., b.p. Dokument sygnował gen. Guillin-Laurent Bizanet, wówczas dowódca wojsk w okręgu Berg-op-Zoom w Brabancji.

³⁶ *Ibidem*, 3ème Régiment Étranger. Etat des officiers éxistant au Régiment à l'époque du 18 octobre 1813, aree indication de ceux morts, Blessés et faits prisonniers pendant la Campagne de 1813, Bois-le-Duc 18 X 1813 r., b.p.

³⁷ *Ibidem*, Le Colonel du 3e Régiment Étranger A Son Excellence Monseigneur Le Duc de Feltre Ministre de la Guerre, Bois-le-Duc le 20 Octobre 1813, b.p. Jak wiadomo, 3 Pułk Cudzoziemski jako zwarta, choć słaba liczebnie jednostka, brał udział w walkach na Dolnym Śląsku pod Lwówkiem i Złotoryją oraz ponownie pod Lwówkiem 29 VIII 1813 r., gdzie uległ rozbiciu wraz z 17 Dywizją. Tylko nieliczni żołnierze zdołali się uratować i nie trafili do niewoli.

³⁸ http://www.culture.gouv.fr/documentation/leonore/NOMS/nom_00.htm (dostęp 12 VII 2018).

marca 1814 r. Kapitan widnieje tam jako oficer 3 komp. w V batalionie³⁹. W tym okresie Eliot był jedynym oficerem Polakiem w Pułku Irlandzkim. Jest jednak wzmianka o odejściu żołnierzy pochodzenia polskiego z pułku do punktu zbornego oddziałów polskich w St. Denis w maju 1814 r. Znajduje się ona w piśmie Rady Administracyjnej pułku do gen. Pierre'a-Antoine'a Duponta, ówczesnego tymczasowego ministra wojny z okresu I Restauracji. Wymienia się tam jedynie ilościowo 1 oficera oraz 30 podoficerów i szeregowców, Polaków⁴⁰. To właśnie Jan Eliot odprowadził podwładnych do St. Denis, sam jednak nie wrócił do kraju, a przynajmniej nie w tamtym czasie. Zachował się jego list do ministra wojny z 13 października 1815 r. opisujący ówczesną sytuację i życie na półpensji po odesłaniu go do zakładu 10 ppł w Melun. W liście potwierdza także swoją rolę w odprowadzeniu Polaków z Pułku Irlandzkiego do St. Denis. Jednakże list jest przepełniony goryczą zasłużonego żołnierza zepchniętego na margines. Niestety, dalszego losu Jana Eliota nie sposób ustalić, wiadomo jedynie, że za kampanię 1813 r. otrzymał gratyfikację w wysokości 400 franków. Mówi o tym dokument z 4 stycznia 1822 r.⁴¹

Rok 1814 to czas dynamicznych zmian w Pułku Irlandzkim odtwarzanym po rozbięciu na Dolnym Śląsku. Do jednostki trafiali różni żołnierze, przenoszeni w zależności od potrzeb. Rozwiązywano niektóre oddziały cudzoziemskie, a kadre oficerską przydzielano do innych oddziałów. W ten sposób trafiali do regimentu irlandzkiego kolejni oficerowie pochodzący z ziem Rzeczypospolitej. W maju 1814 r., a więc już po pierwszej abdykacji Napoleona, pojawił się w Pułku Irlandzkim niejaki kapitan Owisky, służący wcześniej w 4 Pułku Cudzoziemskim. Wiadomo o nim jedynie tyle, że pochodził z Polski i dostał się do niewoli brytyjskiej w Hiszpanii. Tymczasowo został wcielony do Pułku Irlandzkiego, ponieważ jego macierzysta jednostka już nie istniała – została bowiem rozwiązana przez Napoleona dekretem z 25 listopada 1813 r.⁴² Nieco późniejszy list ówczesnego dowódcy pułku Jeana Mahony'ego do ministra wojny marsz. Jeana de Dieu Soulta podaje, że kapitan d'Owitzky (pisownia nazwiska niekonsekwentna, przybiera

³⁹ SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 16a, 3e Régiment Étranger au service de France. Contrôle Nominatif de M.M. les Officiers du dit Régiment à l'époque du 1er Mars 1814, b.m., b.d., b.p.

⁴⁰ *Ibidem*, Les Membres du Conseil d'administration Principal du 3e Régiment Étranger A Son Excellence Le Général Comte Pierre-Antoine Dupont, Commissaire provisoire pour le Département de la Guerre, Dunkierka 13 V 1814 r., b.p.

⁴¹ SHD, Dossiers d'officiers, 2 Ye 1412, Eliot Jean, b.p.

⁴² SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 16a, 3ème Régiment Étranger, Dépôt. Etat nominatif de MM les Officiers du 4e Régiment Étranger, qui rentrant des prisons de l'ennemi, ont été incorporés ou mis en subsistance provisoirement dans le 3e Rég. Étranger, en vertu d'ordre supérieur, Lille 16 V 1814 r., b.p.

formy: Owisky, Owitzky, D'Owitzky, Dowitzky. Należy przyjąć że chodzi o nazwisko Owidzki⁴³), pochodzi z Torunia w Polsce i służy w 3 Pułku Cudzoziemskim od 6 miesięcy⁴⁴. Kapitan pojawia się jeszcze kilkakrotnie w dokumentach, a jego imię występuje raz jako Hiacynt, innym razem jako Patryk/Patrycjusz (Patrice). Zachowane *dossier* oficerskie Owidzkiego mówi zdecydowanie więcej o jego osobie. Ustala przede wszystkim jego imię, które poprawnie brzmi Hiacynt. Urodził się on, według metryki zachowanej w *dossier*, 19 sierpnia 1780 r. w Wałyczu-Wąbrzeźnie, jego rodzicami byli Józef Owidzki i Franciszka z d. Kępińska. Droga młodego Owidzkiego do armii francuskiej prowadziła przez pruską szkołę wojskową w Berlinie, gdzie trafił w 1793 r., a następnie służbę w Pułku von Larisch, w którym otrzymał stopień porucznika (1801 r.). Służył w tym pułku do 28 października 1806 r., kiedy dostał się do niewoli francuskiej. Jako Polak podjął służbę w armii francuskiej już 17 listopada 1806 r., wstępując do tworzonego w tym czasie 1 Pułku Pruskiego w służbie Francji. Otrzymał tam rangę podporucznika. 9 stycznia 1807 r. awansowany został do stopnia porucznika, a już 1 sierpnia 1807 r. został kapitanem. Brał udział w kampaniach 1808, 1809, 1810, 1811 i 1812 roku na terenie Hiszpanii. Podczas tej ostatniej, dostał się do niewoli brytyjskiej 19 maja 1812 r. pod Lugar Nuevo (koło Andújar). Powrócił z niewoli dopiero 1 kwietnia 1814 r. Służbę w Pułku Irlandzkim, którą rozpoczął w maju 1814 r., kontynuował aż do rozwiązania formacji decyzją królewską we wrześniu 1815 r. Przez pewien czas był jeszcze członkiem Rady Administracyjnej pułku, która funkcjonowała mimo formalnego rozwiązania jednostki. W styczniu 1816 r., kiedy Rada Pułku zakończyła swoją pracę, przeniesiono go na półpensję. Dopiero 4 czerwca 1817 r. Hiacynt Owidzki otrzymał nominację na kapitana w Pułku Hohenlohe (znanym też jako Królewski Pułk Cudzoziemski). 8 czerwca 1825 r. został awansowany do stopnia szefa batalionu, a w grudniu 1829 r. przeniesiono go do 35 ppł. Należy podkreślić, że Owidzki z dniem 17 marca 1819 r. rozkazem królewskim został naturalizowany⁴⁵.

Reorganizacja armii, jaką przeprowadzono podczas I Restauracji, wymagała szereg zestawień stanów osobowych. Według takiego zestawienia na dzień 31 grudnia 1814 r. w 3 Pułku Cudzoziemskim występowali

---

⁴³ Gniazdem rodowym Owidzkich, rodziny szlacheckiej herbu Dołęga, jest Owidz w powiecie starogardzkim, zob. *Spis miejscowości i rodów ziemiańskich województwa pomorskiego*, zest. J. K. [J. Krzepela], Kraków 1925, s. 86 oraz J. Krzepela, *Rody ziem pruskich*, Kraków 1927, s. 70.

⁴⁴ SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 16a, Le Colonel du 3e Régiment Étranger à Son Excellence Monsieur le Maréchal Duc de Dalmatie, Ministre de la Guerre, Montreuil-sur-Mer 17 II 1815 r., b.p.

⁴⁵ SHD, Dossiers d'officiers, 2 Ye 3094, Owidzky/Owitzky Hyacinthe, b.p.

przeniesieni do niego z innych formacji Polacy⁴⁶ m.in.: kapitan kwatermistrz⁴⁷ Albert Seroka⁴⁸, por. Walenty Dobrzewiński⁴⁹, por. Franciszek Rogala⁵⁰, ppor. Michał Włoczewski⁵¹. Ich nazwiska nie figurują w żadnym z kolejnych zestawień, jak wynika z *dossier*, zmieniono im przydziały i przeniesiono do innych oddziałów.

Poza kpt. Owidzkim w tym samym okresie wymieniani są inni oficerowie mający polskobrzmiące nazwiska. Według zestawienia kadry oficerskiej

⁴⁶ SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 16a, Résultat présentant la Balance de l'ancienne organisation du Corps, avec la Nouvelle qui a en lieu céjourd'hui, b.m. 1 I 1815 r., b.p.

⁴⁷ Franc. *quartier-maître* – funkcja sztabowa, oficer ten zajmował się zaopatrzeniem i umundurowaniem w regimencie. Funkcje te sprawowali oficerowie od porucznika do kapitana w pułkach mających mniej niż 6 batalionów lub 8 szwadronów. Powyżej takiej liczby batalionów/szwadronów kwatermistrzem mógł być oficer w stopniu majora lub pułkownika; zob. A. Pigeard, *Dictionnaire...*, s. 493.

⁴⁸ Kapitan Albert Seroka (ur. 28 I 1767 r. w Brześciu – zm. 2 II 1826 r.), służył w Legionach gen. Jana Henryka Dąbrowskiego, dochodząc do stopnia podporucznika. Znalazł się na Elbie w batalionie cudzoziemskim jako porucznik kwatermistrz, a następnie kapitan. W sierpniu 1810 r. przeniesiony został do 1 Pułku Cudzoziemskiego jako kwatermistrz, od 10 VIII 1813 r. był w 4 Pułku Cudzoziemskim. Końcem 1813 r. przeniesiono go do pułku pionierów, a 26 maja 1814 r. trafił do Pułku Irlandzkiego. Początkiem 1815 r. został kapitanem kwatermistrzem w 1 Pułku Cudzoziemskim. Od stycznia 1816 r. w Gwardii Narodowej departamentu Pyrénées-Orientales, następnie od 12 lutego 1823 r. w 3 Pułku Piechoty Gwardii Królewskiej; zob. SHD, Dossiers d'officiers, 2 Ye 3776, Seroka Albert. W słowniku Pachonńskiego występuje jako Wojciech Seroka, w nocie jest wiele rozbieżności w porównaniu do stanu służby w *dossier*, zob. J. Pachonński, *Słownik...*, s. 270.

⁴⁹ Porucznik Walenty Dobrzewiński (ur. 14 II 1789 r. w Gdańsku – zm. ?), służył w 1 Pułku Cudzoziemskim i został wzięty do niewoli brytyjskiej na wyspie Walcheren 15 VIII 1809 r., wrócił do Francji 14 VI 1814 r. i został przydzielony do Pułku Irlandzkiego. Wiosną 1815 r. starał się o wypłatę zaległego żołdu na okres niewoli w wysokości 1624 franków, który mu przyznano, lecz dopiero w 1822 r. W kwietniu 1815 r. powołując się na polskie pochodzenie, prosił o przeniesienie do 1 Pułku Polskiego organizującego się w Soissons, był w tym pułku w sierpniu 1815 r.; zob. SHD, Dossiers d'officiers, 2 Ye 1205, Dobrzewinski Valentin.

⁵⁰ Porucznik Franciszek Rogala (ur. 11 I 1785 r. w Pułtusku – zm. ?), służbę wojskową rozpoczął w 1801 r. w armii pruskiej, odbył kampanie 1806 i 1807 r. w korpusie gen. Gebharda Leberechta von Blüchera. Wrócił do wojska, służąc w 4 Pułku Piechoty Legii Nadwiślańskiej od 1 XII 1812 r., najpierw jako podporucznik, a od 7 I 1813 r. jako porucznik. Został wzięty do niewoli pod Lipskiem 18 X 1813 r. Wrócił z niej do Francji 20 VIII 1814 r. i został przeniesiony do Pułku Irlandzkiego. Następnie od 1 I 1815 r. wszedł do 1 Pułku Cudzoziemskiego. W sierpniu 1815 r. był w pułku polskim w Soissons i prosił o dymisję z równoczesnym awansem na kapitana, zob. *ibidem*, 2 Ye 3565, Rogala François.

⁵¹ Podporucznik Michał Włoczewski (ur. 16 V 1790 r. w Płocku – zm. ?), służbę wojskową rozpoczął 1 VII 1810 r. w 1 Pułku Szwoleżerów-Lansjerów Gwardii Cesarskiej. 10 IX 1811 r. został przeniesiony do 8 Pułku Lansjerów w stopniu wachmistrza. Tam otrzymał awans na ppor. 17 VIII 1812 r. Został ranny nad Berezyną 28 XI 1812 r. i ponownie 19 X 1813 r. pod Lipskiem, gdzie trafił do niewoli. Wrócił z niewoli i został wcielony do Pułku Irlandzkiego. 1 I 1815 r. przeniesiony został do 1 Pułku Cudzoziemskiego; zob. *ibidem*, 2 Ye 4179, Woczewski Michel.

pułku na początku 1815 r. wśród oficerów są kapitan Franciszek Poleski – dowódca 2 komp. w I batalionie, wspomniany wyżej kpt. Owidzki, wówczas dowódca komp. wołyżerskiej w I batalionie, por. Karol Zboiński w 2 komp. I batalionu (porucznik od 15 kwietnia 1807 r.) oraz por. Franciszek Igidowicz w 1 komp. III batalionu (porucznik od 13 sierpnia 1809 r.)⁵². Ci sami oficerowie, a właściwie ich podpisy, figurują pod deklaracją lojalności i wierności Burbonom, którą dowództwo i żołnierze pułku złożyli 1 stycznia 1815 r.⁵³ Mimo deklaracji wierności królowi Francji, gdy Napoleon rozpoczął swoją studniową epopeję w 1815 r., żołnierze regimentu irlandzkiego stanęli po stronie cesarza. Zmieniono wówczas dowódcę – płk. Mahony'ego zastąpił napoleoński weteran mjr Hugh Ware. Co ciekawe, wydobyto również z ukrycia orła regimentu z okresu cesarstwa. Niestety, pułk w tym czasie nie stanowił poważnej siły bojowej. Początkowo Napoleon jeszcze w dekreście kwietniowym z 1815 r., gdy reorganizował pułki cudzoziemskie, nie ujął oddziału irlandzkiego. Dopiero 2 maja, gdy rozwiązywał 1 i 2 Pułki Cudzoziemskie, nadał nowy numer 7 dotychczasowemu 3 Pułkowi Cudzoziemskiemu z zaznaczeniem jego irlandzkiego charakteru⁵⁴. Ówczesna sytuacja pułku przypominała stan z początków formowania jednostki, gdy w szeregach dominowali oficerowie, co rzutowało na możliwości bojowe. Pułk podczas 100 dni nie wyruszył w pole i w rezultacie po bitwie pod Waterloo został zablokowany w miejscu stacjonowania – Montreuil-sur-Mer. Wydaje się, że nawet wówczas nie podjął walki, na co zapewne miała wpływ druga abdykacja cesarza. W zestawieniu oficerów 7 Pułku Cudzoziemskiego, które sporządzono tuż przed rozwiązaniem jednostki 29 września 1815 r., lecz uwzględniającym stan z 20 marca 1815 r., brak jest kpt. Franciszka Poleskiego, choć w innym zestawieniu na dzień 1 kwietnia 1815 r. jest obecny jako dowódca 2 komp. w I batalionie⁵⁵. Znajdziemy jednak pozostałych, wymienionych wcześniej Polaków, przy nazwiskach których zamieszczono

⁵² SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 16a, 3ème Régiment étranger au service de France. Etat nominatif des officiers du dit Régiment et composition du cadre des Bataillons à l'époque du premier Janvier 1815 jour de la nouvelle organisation, faite en exécution de l'ordonnance de Sa Majesté du 16 décembre 1814 et de la lettre de Son Excellence le Ministre de la Guerre du 20 du même mois, Montreuil-sur-Mer 1 I 1815 r., b.p.

⁵³ *Ibidem*, Oficerowie Pułku Irlandzkiego do króla, Montreuil-sur-Mer 1 I 1815 r., b.p.

⁵⁴ G. Dempsey, *U boku Napoleona...*, s. 227.

⁵⁵ SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 16a, 3ème Régiment Étranger au service de France. Contrôle nominatif de M. M. officiers du Régiment à l'époque du 1er avril 1815, Montreuil-sur-Mer 1 IV 1815 r., b.p. W odnalezionym *dossier* oficerskim Poleskiego znajduje się jedynie wąska kartka z bardzo szczątkowymi wiadomościami. Kapitan Franciszek Poleski (ur. 20 IX 1760 r. w Bogucicach – zm. ?). Miał za sobą ponad 34 lata służby wojskowej. Gdy powstał ten wypis, datowany w Arras 18 II 1816 r., służył on w legionie Gwardii Narodowej departamentu Pas-de-Calais i jest to jedyna informacja na jego temat; zob. SHD, Dossiers d'officiers, 2 Ye 3306, Poleski François, b.p.

krótkie informacje personalne. Kapitan Hiacynt Owidzki miał wówczas 34 lata i 9 lat służby za sobą. Przebywał w tym czasie w Montreuil i był członkiem Rady Administracyjnej pułku, dowodził 1 komp. III batalionu. W 2 komp. I batalionu był por. Karol Zboiński, lat 38 i także mający 9 lat służby, przebywał wówczas w Arras w departamencie Pas-de-Calais. Ostatni to por. Franciszek Igidowicz, w wieku poprzednika i tych samych latach służby, także przebywał w Arras⁵⁶. Dalsze losy dwóch ostatnich, wymienionych wyżej oficerów, już po rozwiązaniu 7 Pułku Cudzoziemskiego z dniem 29 września 1815 r., można odtworzyć ze szczątków dokumentów należących do nich, zgromadzonych w *dossier*⁵⁷.

Sprawa służby w Pułku Irlandzkim oficerów pochodzenia polskiego jest tylko jednym z epizodów dotyczących losów Polaków podczas epopei napoleońskiej. Wielu oficerów polskiego pochodzenia służyło poza szeregami Armii Księstwa Warszawskiego z różnych powodów. Należy pamiętać, że także szeregowi żołnierze pochodzący z terenów Rzeczypospolitej służyli w oddziałach francuskich, w tym w Pułku Irlandzkim.

Jak już wspomniano, w środowisku historyków i entuzjastów epoki funkcjonuje teza o włączeniu do Pułku Irlandzkiego w 1806 r. ponad 1,5 tys. Polaków – jeńców z armii pruskiej. Dotychczas nie natrafiono jednak na materiał archiwalny, który potwierdzałby definitywnie tę informację. Zauważono braki w materiale, a zapisy w istniejących księgach kontrolnych pułku nie wskazują na aż tak dużą liczbę naszych rodaków wcielonych do jednostki. Owszem, znajdujemy wpisy o wstąpieniu do wojska francuskiego w latach

⁵⁶ SHD, 3e Régiment Étranger, Irlandais, Xh 16a, 7me Régiment Étranger (Irlandais). Etat nominatif de MM les officers qui étaient en activité au 20 mars 1815 qui désirent server et attendre les orders de Son Excellence le Ministre de la guerre, Montreuil-sur-Mer 29 IX 1815 r., b.p.

⁵⁷ Zachowane *dossier* oficerskie poruczników Zboińskiego i Igidowicza przekazują nieco więcej informacji, których brak w archiwaliach Pułku Irlandzkiego. Karol Zboiński (ur. 12 III 1777 r. w Gdańsku – zm. 25 XI 1826 r. w Arras). Od 15 IV 1807 r. służył w 4 Pułku Cudzoziemskim (pruskim). Został wzięty do niewoli angielskiej na wyspie Walcheren. Po powrocie z niewoli w czerwcu 1814 r. został przeniesiony do Pułku Irlandzkiego, następnie zwolniony ze służby po rozwiązaniu jednostki 29 IX 1815 r. Powołany rozkazem królewskim do legionu Gwardii Narodowej (GN) departamentu Creuse 10 IX 1817 r. W 1819 r. służył w legionie GN ówczesnego departamentu Côtes-du-Nord, w 1820 r. w tej samej formacji departamentu Puy-de-Dôme. W październiku 1820 r. udzielono mu nieograniczonego urlopu, na którym pozostawał jeszcze w czerwcu 1824 r. Są także krótkie notatki na dokumencie mówiące o tym, że Zboiński służył wcześniej 12 lat w armii pruskiej, nim przeszedł do służby francuskiej; zob. SHD, Dossiers d'officiers, 2 Ye 4190, Zboinski Charles, b.p. Drugi z oficerów, Franciszek Igidowicz (ur. 27 X 1776 r. w Genui – zm. ?). Niestety, nie można niczego pewnego powiedzieć o jego pochodzeniu, poza nazwiskiem nie odnaleziono żadnych innych informacji świadczących, że pochodził z polskiej rodziny. Został naturalizowany we Francji w lipcu 1816 r.; zob. *ibidem*, 2 Ye 2028 Igydowitz François, b.p. Obaj oficerowie wymieniani są przez S. Kirkora jako jeńcy w Anglii; zob. S. Kirkor, *Polacy w niewoli...*, s. 103–104.

1806–1807, lecz bardzo często są to żołnierze wcieleni ochotniczo do pułków *sensu stricto* francuskich, piechoty liniowej lub lekkiej, następnie przeniesionych do Legionu Irlandzkiego. Polacy w większości trafiali do formacji irlandzkiej jako przeniesieni z oddziałów francuskich, bądź w późniejszym okresie jako wcieleni spośród jeńców austriackich. Bardzo interesujące jest zagadnienie, dlaczego – mimo istnienia wojska narodowego Księstwa Warszawskiego i wzrostu jego liczebności po wojnie z Austrią w 1809 r. – Polacy z wojska austriackiego, którzy dostali się do niewoli francuskiej, trafiali do formacji obcych, w tym do Pułku Irlandzkiego.

Służba Polaków nie-oficerów w szeregach Pułku Irlandzkiego to zagadnienie zdecydowanie bardziej obszerne z racji liczby wcielonych do jednostki i nadaje się na szersze opracowanie, w tym miejscu jedynie je sygnalizuję. Wśród żołnierzy niższych stopni pochodzenia polskiego było wielu sierżantów i kaprali. Dane dotyczące tych ludzi pochodzą z różnych okresów istnienia formacji oraz z batalionów ją tworzących. Wydaje się jednak, że aż do zimy 1806 r. liczba Polaków w szeregach Pułku Irlandzkiego była marginalna, a wręcz nie było ich wcale. Sytuacja zdecydowanie zmieniła się po 1807 r. W księgach kontrolnych znajdziemy szereg wpisów o wcieleniu do armii napoleońskiej, a następnie o przeniesieniu poszczególnych żołnierzy do Pułku Irlandzkiego. Zdarza się, że część żołnierzy posiada wpisy o wcześniejszej służbie wojskowej, np. od wiosny 1806 r., lecz bez określenia w jakiej armii. Z dużym prawdopodobieństwem można założyć, że była to służba w armii pruskiej. Wniosek taki nasuwa się, gdy przyjrzymy się nazwom miejscowości, z których pochodzili wcieleni żołnierze, a które udało się zidentyfikować. Są wśród nich m.in.: Poznań, Gniezno, Warszawa, Malbork, Elbląg, Gdańsk, Toruń, Chełmno, Kościan. Czasami spotyka się także wpisy o dość zawilej drodze wojskowej niektórych żołnierzy, jak przykładowo Ludwika Wiatkowskiego (Viatkosky) bądź Kwiatkowskiego z Warszawy, który w wojsku (zapewne pruskim) służył od czerwca 1806 r. Od stycznia 1807 r. był kapralem (prawdopodobnie już w Pułku Irlandzkim), służył na wyspie Walcheren i tam pod Flessingue 15 sierpnia 1809 r. dostał się do niewoli angielskiej. W kwietniu 1811 r. ponownie Wiatkowskiego/Kwiatkowskiego wcielono do Pułku Irlandzkiego spośród jeńców angielskich. W czerwcu 1812 r. zakończył swoją służbę i przeszedł na emeryturę⁵⁸.

Podczas analizy materiału źródłowego natrafiono na problemy z identyfikacją miejsc pochodzenia/urodzenia poszczególnych żołnierzy. Zapisy

---

⁵⁸ SHD, Troupes Auxiliaires, 3ème Régiment Étranger, 1er Régiment Irlandais, 23 Yc 203, s. 168, [Wiatkowski/Kwiatkowski został wpisany do księgi kontrolnej pod nr. 2806]. Brytyjczycy w Hiszpanii bardzo często proponowali jeńcom z formacji napoleońskich służbę w ich oddziałach. Była to alternatywa wobec uwięzienia na okrytych złą sławą pontonach czy na słynącej z jeszcze gorszej opinii wyspie Cabrera. Tacy „odwrócenii” żołnierze trafiali często do niewoli swoich dawnych sojuszników i – jak widać na powyższym przykładzie – wracali do służby w rodzimej formacji.

mówiące o miejscowościach, z jakich trafiali do pułku rekruci polscy, są często bardzo niejasne. Były spisywane zapewne przez kancelistów nie władających językiem polskim i ci, niestety, zapisywali nazwy miejscowe według zupełnie nieznanym nam reguł, prawdopodobnie na zasadach fonetycznych, choć pewności w tym zakresie brak. W większości przypadków nie ma możliwości odszyfrowania, jaka to miejscowość. Wyznacznikiem, który mówi o terenach Polski, jest zapisany po nazwie miejscowej zwrot: *en Pologne* lub np. *Pologne Prussienne*, *Pologne Russienne*, *en Galicie*. Większe miasta jak Wilno, Poznań, Kraków, Lwów, Gdańsk czy Warszawa, zostały zapisane w formie pozwalającej na identyfikację.

Według zgromadzonego dotychczas materiału źródłowego służbę w Pułku Irlandzkim armii napoleońskiej w latach 1806–1814 podjęło co najmniej kilkuset Polaków. Niestety, materiał ten jest niepełny, brak jest księgi lub ksiąg kontrolnych pułku, które obejmowałyby okres od jesieni 1806 do sierpnia roku 1809. Interesujące księgi prawdopodobnie nie zachowały się, być może znajdowały się wśród dokumentów pułkowych podczas walk pod Lwówkiem 29 sierpnia 1813 r. i zostały przejęte przez wojska rosyjskie⁵⁹. Bez tych materiałów niemożliwa staje się weryfikacja informacji o wcieleniu do pułku w 1806 r. liczby 1,2 czy też 1,5 tys. Polaków i Irlandczyków z armii pruskiej.

Bibliografia

Archiwalia

Service Historique de la Défense w Château de Vincennes
 3e Régiment Étranger, Irlandais
 Dossiers d'officiers
 Garde Impériale
 Grande Armée. Correspondance 11 au 20 Juillet 1813
 Troupes Auxiliaires

Opracowania

- Bartlett T., *Last flight of the Wild Geese? Bonaparte's Irish Legion, 1803–15* [w:] *Irish Communities in Early-Modern Europe*, red. T. O'Connor, M. A. Lyons, Dublin 2006.
- Bielecki R., *Szwolężerowie Gwardii*, Warszawa 1996.
- Campbell C. T., *British South Africa. A History of the Colony of the Cape of Good Hope from its Conquest 1795 to the Settlement of Albany by the British Emigration of 1819*, London–Cape Town–Port Elisabeth–Johannesburg 1897.
- Clark B., *Napoleon's Irish Legion, 1803–15. The historical record*, „The Irish Sword. The Journal of the Military History Society of Ireland” 1976 (Summer), t. XII, nr 48.

⁵⁹ Istniejąca pierwsza księga kontrolna pułku obejmuje okres od 4 Nivôse roku XII (23 XII 1803 r.) do 26 X 1806 r., następna zaś zaczyna się dopiero 21 VIII 1809 r. Kolejne księgi są już prowadzone regularnie aż do rozwiązania pułku 29 IX 1815 r.

- Dempsey G. C., *U boku Napoleona. Jednostki cudzoziemskie w armii francuskiej w czasach Konsulatu i Cesarstwa 1799–1814*, tłum. K. Bażyńska-Chojnacka, P. Chojnacki, Warszawa 2005.
- Dunne-Lynch N., *The Irish Legion of Napoleon, 1803–15* [w:] *Franco-Irish Military Connections, 1590–1945*, red. N. Genet-Rouffiac, D. Murphy, Dublin 2009.
- Forde F., *Napoleon's Irish Legion*, „An Cosantoir. The Irish Defence Journal” 1974 (March).
- Gahan D. J., *Rebellion! Ireland in 1798*, wyd. 2, Dublin 1998.
- Gallaher J. G., *Napoleon's Irish Legion*, Carbondale 1993.
- Gembarzewski B., *Wojsko Polskie. Księstwo Warszawskie 1807–1814*, wyd. 2, Warszawa–Kraków 1912.
- Kirkor S., *Legia Nadwiślańska 1808–1814*, Londyn 1981.
- Kirkor S., *Polacy w niewoli angielskiej w latach 1803–1814*, Kraków 1981.
- Krzepela J., *Rody ziem pruskich*, Kraków 1927.
- Kukiel M., *Dzieje oręża polskiego w epoce napoleońskiej 1795–1815*, wyd. 2, Poznań 1912.
- Leśniewski S., Morawski R., *Wojsko polskie w służbie Napoleona. Legia Nadwiślańska. Lansjerzy Nadwiślanicy*, Warszawa 2008.
- Memoirs of Miles Byrne, chef de bataillon in the Service of France*, red. His Widow, t. 2, Paris–New York 1863.
- Morawski R., Dusiewicz A., *Wojsko Polskie w służbie Napoleona. Legiony Polskie we Włoszech. Legia Naddunajska. Legia Polsko-Włoska. Legia Północna*, Warszawa 2010.
- Morawski R., Nieuważny A., *Wojsko Polskie w służbie Napoleona. Gwardia: szwoleżerowie, Tatarzy, eklererzy, grenadierzy*, Warszawa 2008.
- Pachoński J., *Legiony Polskie. Prawda i legenda 1794–1807*, t. 1–4, Warszawa 1969–1979.
- Pachoński J., *Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich 1796–1807*, Kraków 2003.
- Pigeard A., *Dictionnaire de la Grande Armée*, Paris 2002.
- Spis miejscowości i rodów ziemiańskich województwa pomorskiego*, zest. J. K. [J. Krzepela], Kraków 1925.

STRESZCZENIE

Andrzej Olejniczak, Oficerowie – Polacy w Pułku Irlandzkim armii napoleońskiej w latach 1806–1815

Polski wysiłek zbrojny w epoce napoleońskiej doczekał się szeregu opracowań naukowych i popularnych. Zbyt mało jest jednak informacji na temat Polaków, uczestników wojen napoleońskich służących pod innymi niż narodowe sztandarami, ale także walczących u boku Napoleona. Duże oddziały, złożone z naszych rodaków, mają już swoje monografie, lecz służba w armii francuskiej rozrzuconych po wielu pułkach co najmniej setek Polaków już podobnych opracowań nie posiada.

Pośrednio o Polakach z innych niż polskie formacje armii napoleońskiej wspominał Stanisław Kirkor w opracowaniu losów Polaków w niewoli brytyjskiej, lecz są to bardzo krótkie wypisy ze źródeł angielskich. Dzięki wstępnej kwerendzie w materiałach francuskich udało się stwierdzić, że wielu obywateli z terenów przedrozbiorowej Rzeczypospolitej trafiło w szeregi armii francuskiej, nie służąc w armii Księstwa Warszawskiego czy też oddziałach złożonych z Polaków. Byli wśród nich ochotnicy, dezercerzy z armii zaborczych, jeńcy wojenni, oraz, jak się wydaje, także poborowi.

Pośród wielu różnych pułków napoleońskiej armii jednym z ciekawszych oddziałów był pułk irlandzki, zwany także Legionem Irlandzkim. Właśnie w tym pułku służyło bardzo wielu Polaków. Dotyczy to głównie szeregowych żołnierzy i podoficerów, ale są także przypadki służby w tej formacji oficerów pochodzących z ziem polskich. Podczas badań zidentyfikowano co najmniej 11 oficerów pochodzenia polskiego bądź z ziem Rzeczypospolitej i opisano przebieg ich służby w Pułku Irlandzkim. Były także pojedyncze przypadki formalnego przydziału polskich oficerów do formacji irlandzkiej, lecz w praktyce oficerowie ci często nie podejmowali służby uzyskując przeniesienie do oddziałów polskich.

Próbą zasygnalizowania problemu służby Polaków w jednostkach Wielkiej Armii jest powyższy tekst.

Słowa kluczowe: wojny napoleońskie, Polacy w służbie Napoleona, Legion Irlandzki, Polacy w Pułku Irlandzkim, oficerowie napoleońscy

SUMMARY

Andrzej Olejniczak, Polish Officers in the Irish Regiment of the Napoleonic Army in 1806–1815

Several scientific and popular publications have been devoted to the Polish military effort in the Napoleonic era. However, there is too little information about Poles who participated in Napoleonic wars under non-national banners, but also fought alongside Napoleon. Large units composed of Poles have their monographs, but there are no similar studies on the service in the French army of at least hundreds of Poles, scattered over many regiments.

Indirectly, Poles from other than Polish formations of the Napoleonic army were mentioned by Stanisław Kirkor in his study of the fates of Poles in British captivity, but these are very short extracts from English sources. Thanks to a preliminary query in French materials, it was possible to determine that many citizens from the pre-partition Polish territory joined the ranks of the French army without serving in the army of the Duchy of Warsaw or in units composed primarily of Poles. Among them were volunteers, deserters from the armies of the partitioning powers, prisoners of war, and seemingly also conscripts.

One of the most interesting units among the many different regiments of the Napoleonic army was the Irish Regiment, also known as the Irish Legion. It was in this regiment that many Poles served. They were mainly privates and non-commissioned officers, but there were also cases of Polish officers serving in this formation. During the investigation, at least 11 officers of Polish origin or from the territory of

the Polish-Lithuanian Commonwealth were identified and their service in the Irish Regiment was described. There were also individual cases of formal assignment of Polish officers to the Irish formation, but in practice these officers often did not take up service and were transferred to Polish units.

This paper is an attempt to draw attention to the problem of the service of Poles in the units of the Great Army.

Keywords: Napoleonic wars, Poles in Napoleon's service, Irish Legion, Poles in the Irish Regiment, Napoleonic officers

АННОТАЦИЯ

Анджей Олейничак, Офицеры – поляки в Ирландском полку наполеоновской армии в 1806–1815 гг.

О польских военных действиях в наполеоновскую эпоху написан целый ряд научных и популярных исследований. Тем не менее, имеется слишком мало информации о поляках, участниках наполеоновских войн, которые служили под чужими знаменами, а также о тех, кто сражался вместе с Наполеоном. Крупные подразделения, состоящие из поляков, уже имеют монографии, но о службе как минимум сотен поляков во французской армии, разбросанных по многим полкам, пока нет подобных исследований.

Косвенно поляки из непольских формирований наполеоновской армии были упомянуты Станиславом Киркором при описании судьбы поляков в британском плену, но это лишь очень короткие выдержки из английских источников. Благодаря предварительному знакомству с французскими материалами было установлено, что многие граждане с земель дораздельной Речи Посполитой вступили в ряды французской армии, не служа в армии Варшавского герцогства или подразделениях сформированных из поляков. Среди них были добровольцы, дезертиры из захватнических армий, военнопленные, а также, по-видимому, призывники.

Среди множества различных полков наполеоновской армии одним из наиболее интересных подразделений был ирландский полк, называемый также ирландским легионом. Именно в этом полку служили многие поляки – в основном, в должности рядовых или унтер-офицеров, но есть также и случаи службы в этом формировании офицеров из польских земель. В ходе исследования были определены как минимум 11 офицеров польского происхождения или тех, кто был родом с земель Речи Посполитой, и был описан ход их службы в ирландском полку. Отмечались также отдельные случаи формального назначения польских офицеров в ирландское формирование, но на практике эти офицеры часто не принимали службу и переходили в польские войска.

Текст данной статьи является попыткой обозначить проблемы службы поляков в подразделениях Великой армии.

Ключевые слова: наполеоновские войны, поляки на службе у Наполеона, ирландский легион, поляки в ирландском полку, наполеоновские офицеры.